

Et brev fra stortingets finanskomite.

Tidningsblad 20/12 1946

Au
direktør Lorentz Vogt.

Det økonomiske samarbeide mellom norske institusjoner, nordmenn og okkupantene i besetningstiden er ennå et utforsket felt. Rent tilfeldig kommer der frem et eller annet i forbindelse med en eller annen «profiltorsak». Antallet av disse er for øvrig hittil meget lite. Studerer man sakene blir man ikke klokere. Etter påtalemyndighetens fremstillinger må konsekvensen bli, at praktisk alle våre næringsdrivende må straffes. Etter forsvarernes fremstillinger kan neppe noen straffes. Ingen av delene kan være riktig. Men felles for begge parter er det, at de mangler den nødvendige oversikt over situasjonen og dens utvikling i okkupasjonstiden. De har ingen fast grunn å stå på — intet fast utgangspunkt å gå ut fra. Dette holder på å skape tilstander, som har meget lite med rett og rettsoppgjør å gjøre.

Hvor vanskelig forholdene er viser best en henvendelse, som stortingets finanskomité i disse dager har rettet til presidentskapet. Komitéen ber om at undersøkelseskommissjonen av 1940 også må få til granskning Norges Banks forhold i okkupasjonstiden og dog foreligger der for av-

delingen i Oslo meget klare opplysninger. Den avgav like etter frigjøringen en offentlig redegjørelse for sitt arbeid — herunder også samarbeidet med tyskerne i okkupasjonstiden. Det er den eneste norske institusjon som straks frivillig gjorde dette. Tiltross for det utmerkede materielle ønsker stortingets finanskomité forholdet underkastet granskning av den store undersøkelseskommissjon. Det skjer i klar forståelse av, hvor uhyre vanskelig arbeidet er, selv hvor papirene er lagt på bordet og selv hvor det gjelder et så begrenset felt som det rent finansielle samarbeide.

Finanskomitéens henstilling bør imøtekommes men den store undersøkelseskommissjons mandat i denne forbindelse bør utvides til å omfatte alle offentlige institusjoners samarbeide med okkupantene på det økonomiske område. Det vil bli en grunnleggende betydning ikke bare for oppgjøret, men for den senere historiske bedømmelse av utviklin-

gen. Det økonomiske samarbeide var vel så viktig som det politiske. Arbeidet burde vært tatt opp for over et år siden. Men ennå er det ikke for sent.

Foreløpig kan det — til belysning av dets karakter — være naturlig å peke på dette samarbeides oppbygning — vesentlig rent konstruktivt.

Norges Bank tok fra første øieblikk det standpunkt at man måtte samarbeide finansielt med okkupantene. Dette standpunkt ble fastholdt like til frigjøringen og der har heller ikke senere vært lagt det minste skjul herpå. Det fikk administrasjonsrådets fulle billigelse. Og etter administrasjonsrådets tilbaketreden lot direktør Gunnar Jahn sig av kommissarisk statsråd Sandberg åpne som medlem av Norges Banks direksjon i februar 1941. Direksjonen fortsatte sitt samarbeide også etterat statsråd Madssen var fjernet og etterat NS hadde besatt flertallet i representantskapet. Dets linje var fast, klar og urokkelig. Der vil

idag sikkert være mange, som er uenig i denne linje. Der vil også kunne påvises detaljer under arbeidet, som vi idag står noe uforstående overfor. Men ingen kan unddra bankdirektør Rygg og hans kolleger sin respekt for den konsekvens og utholdenhet med hvilken programmet ble gjennomført. Det finansielle samarbeide med fienden er imidlertid bare en del av det økonomiske samarbeide. Dets forutsetning er at et slikt finner sted også rent materielt. Ved det finansielle samarbeide blev grunnlaget lagt nemført. Det finansielle samarbeide, for leveranser og for arbeider. Det interessante er en undersøkelse av hvorledes dette blev organisert av de offentlige myndigheter og hvor langt disse gikk.

Den 9. april 1940 og følgende dager blev der nedsatt velferdsutvalg i nær sagt alle byer. Disse optok arbeidet ut fra en god patriotisk innstilling — men de gjorde selvsagt også mange feil. Man må være meget dum for ikke å forstå dette og meget dømmesyk for ikke å kunne tilgi mangt, som idag virker fremmed. Vi kjenner en del til forholdene i Oslo og Bergen. De angjeldende — alle gode patrioter — har vært travelt opptatt med å bortforklare mest mulig — istedetfor å erkjenne, at man var ikke klar over situasjonen, eller

herre over sig selv og sine nerver. Men blir alle nevnders opptreden i den første tid kartlagt blir der neppe for den enkelte noe behov for undskyldninger.

Den 15. april 1940 trådte administrasjonsrådet til. Dets makt strakte sig foreløbig fra Arendal til Svekegrensen. Ellers satt tyskerne i forskjellige byer og distrikter, mens krigen ennå foregikk rundt omkring. Administrasjonsrådets forutsetning var samarbeide med tyskerne — spesielt på det administrative og økonomiske område. Utenfor dets område fortsatte de lokale velferdsutvalg sitt arbejde uavhengig — innenfor blev de etterhvert innordnet. Den gradvise utvikling her vil fullt belyst bli et av de interessanteste kapitler i okkupasjonens historie.

Ennå mens kampene pågikk i Syd-Norge blev der opnevnt en del rådgivende komitéer fra næringslivet under de forskjellige departementer. Disse var dog av helt intern karakter.

I de første dager av mai var krigshandlinger i Norge forbudt — bortsett fra Nord-Norge. Fra Namsos til Lindesnes blev alt underlagt administrasjonsrådet. Samtidig blev det økonomiske arbejde — herunder også samarbeidet med fienden bragt inn i nye organisatoriske former. Administrasjonsrådet opprettet 3. mai 1940 nevnden for industri og om-

setning. Denne fikk det helt positive mandat.

«Hovedoppgaven for nevnden omfatter hvad der kan gjøres for å holde produktions- og arbeidslivet i industri og omsetning (herunder transportvirksomhet) oppe. Videre må nevnden undersøke spørsmålet om nye arbeidsmuligheter og omlegning av produksjonen».

Nevnden fikk administrativt en helt selvstendig stilling. Den samarbeidet selvsagt med administrasjonsrådet — var også eventuelt underkastet dets direktiver. Men som en selvstendig institusjon fortsatte nevnden sitt arbejde uavhengig av administrasjonsrådets tilbaketreden 25. september like til ut i februar 1941. Den var også stadig i kontakt med tyske civile og militære myndigheter. Norsk Arbeidsgiverforening hadde stillet det nødvendige administrative apparat til disposisjon. Nevnden gjorde — ut fra forutsetningen om mest mulig å holde bedriftslivet oppe — et ypperlig arbejde. Idag vil man være tilbøielig til å si: Det vilde vært heldig om nevnden hadde vært mindre dyktig. Om den hadde sabotert, hvor den arbeidet positivt. Men så var ikke opfatningen den gang. Og det tør være mere enn tvilsomt om vi idag vilde ønske mere sabotasje i 1940, hvis vi helt evnet å konstruere oss tilbake til den tids forhold.

Allerede den 15. mai — altså

Helt menneske kan benekte at det finansielle og merkanthils samarbeide med tyskerne var av langt større nyttevirking for fienden "en ble politiske som N.S. etablerte. Det er ingen tvil om hvem som har støttet fienden mest i råd og død". Men motivene var det samme; nemlig å lette forholdene for landet i den situasjon hvori vi befant os. Det motsetningsforhold som utviklet seg mellom fortløper og N.S. var en ren indrepolitisk strid. G.H.

etter 10 dagers arbejde — kunde nevnden på grunnlag av utsendte spørreskjemaer fremlegge for norske og tyske myndigheter en oversikt over situasjonen. Denne er utmerket skrevet og har vært myndighetene til megen veltidning. Dens innstilling er helt positiv; preget av ønsket om, at likhet måtte gå sin gang mest mulig som før. Et par citater kan være nok.

«Produksjonen i A/S Knauben Molybdengruber ved Flekkefjord gjenopplages nu ved tysk hjelp».

«A/S Titan, Egersund, har solgt sin produksjon og sitt lager til Tyskland».

«Stenindustrien. Denne industri beskjeftiger omtrent 3000 arbeidere og arbeidet vesentlig for eksport. Markedet er bortfalt på grunn av krigen... Den norske sten er dog av betydelig bedre kvalitet (enn den tyske) og kan leveres til konkurransedygtige priser».

«Efter ønske av den tyske skibskommissjon fortsetter arbeidet med nybygg». Om agentene anføres: «Arbeidet på å få forretningsene istand igjen er i full gang, og spesielt arbeidet på å finne avsetning på norske arbeider øst og sydover. Finansieringsoppsmålet håper man å kunne løse over norsk-tysk clearing».

Vedørende spedisjon fremhever nevnden: «De firmaer som besørger fortløper og transport i forbindelse med eksport og import av varer har fått sitt virkefelt vesentlig innskrenket, men når den tyske post blir frigitt, hvilket ventes i disse dager, regner man med at det blir mere å gjøre».

Nevnden for industri og omsetning utrettet ved sitt arbejde — herunder også dens samarbeide med tyskerne — at vi kom gjennom de to første krigsvintere så godt som tilfrelt var. Også de av den opprettede centralnevnder, som arbeidet langt ut i 1942 og tildels lenger, fikk utrettet meget.

Med utgangspunkt i en granskning av Norges Banks forhold bør det økonomiske arbejde og samarbeidet med tyskerne kartlegges. Det bør skje helt objektivt. Hensikten må ikke være å ramme noen og forsvare andre — men ganske enkelt å søke sannheten. Så får man håpe, at man kommer denne så nær som mulig.

LORENTZ VOGT

100172